

Приказ

Горанцима с љубављу

Jadranka Đorđević Crnobrnja, *Nismo prekidali sa Gorom. Etnicitet, zajednica i transmigracije Goranaca u Beogradu*, Beograd: Etnografski institut SANU, 2020, 276 стр.

Чини се да су култура и језик Горанаца/Горана постали, посебно током друге деценије 21. века егзотична и веома привлачна тема у балканологији и славистици: у науци у Србији добро је позната капитална дијалектолошка монографија Радивоја Младеновића (2001) и низ његових студија о говору словенских муслиманских насеља на Косову и Метохији. Ту су, као солидна научна основа за даља истраживања два зборника радова у издању Географског института САНУ (*Шарпланинске жупе Гора, Опоље, Средска. Антропозгеографско-етнолошке, демографске, социолошке и културолошке карактеристике*, из 1995. и *Горанци, Мусли-*

мани и Турци у шарпланинским жупама Србије из 2000). Осим лингвиста, теренски рад у Гори обављају и етномузиколози – Сања Ранковић и Веселка Тончева, антрополози – Ивајло Марков и Александар Павловић.

Знатно већу пажњу истраживачи су у током прве две деценије 21. века посветили Горанцима у Албанији: лингвисти Клаус Штајнке (Klaus Steinke) и Џељал Ули (Xelal Ylli) објавили су 2010. године трећи том из серије монографија о словенским мањинама у Албанији посвећен Горанима (*Die slavischen Minderheiten in Albanien, 3. Teil*); а Клаус Штајнке је 2016. године објавио и посебну студију посвећену питањима идентитета Горанаца у Албанији и на Косову и Метохији у репрезентативном издању посвећеном теми словенских језика, идентитета и граница (*The Palgrave Handbook of Slavic Languages, Identities and Borders*, T. Kamusella, M. Nomachi, C. Gibson, eds).

Резултати истраживања горанских насеља у региону Голо Брдо у Албанији публиковани су 2013. на руском језику у колективној моногра-

фији тима истраживача из Санкт Петербурга (*Голо Брдо (Gollobordë), Албанија, Из материјалов балканској експедицији РАН и СПбГУ 2008–2010 гг.*). Уредници монографије, Андреј Н. Соболев и Александар А. Новик, објавили су комплетну документацију трогодишњег тимског теренског рада у овој регији која обухвата лингвистички опис (посебно лексику, ономастику и фразеологију, затим сточарску терминологију, родбинску терминологију и породичну етикецију; као и фитонимију) и традицијску културу (материјалну и духовну културу – терминолошки систем; у оквиру обреда и прелаза: рођење детета, посмртни циклус, женску субкултуру; питања идентитета, фолклорне и дијалекатске текстове). Посебно поглавље посвећено је Албанцима у Голом Брду, а на крају монографије наведен је начин архивирања и музеализације прикупљене грађе у Архиву Музеја антропологије и етнологије РАН (Кунсткамера) у Санкт Петербургу. Са своје стране, Институт за славистику РАН из Москве објавио је 2014. зборник радова о Словенима муслиманима на Балкану (*Славјане-мусуљмане на Балканах: јазык, култура, идентичност*), са етномузиколошком и лингвистичком документацијом Горана из Голлог Брда у Албанији Веселке Тончеве и Лучије Антонове-Василеве.

О теми Словена муслимана објављен је 2012. године и у Јапану један зборник радова (*Slavia Islamica: Language, Religion and Identity*), уредници овог зборника су Роберт Д. Гринберг (Robert D. Greenberg) и Мотоки Нوماћи (Motoki Nomachi). Иначе, јапански лингвиста Мотоки Нوماћи обављао је теренска истраживања у Гори и објавио њихове резултате у форми лингвистичких студија – 2018 (*The Gorani People in Search of Identity: The Current Sociolinguistic Situation Among Gorani Community of the Former Yugoslavia*, у зборнику *Славјанская микрофилологија*, Sapporo: Hokkaido University) и 2020 (*The Postposed Definite Markers in the Gorani Dialect of Kosovo: Evidence from Ramadan Redžepilari's Literary Works*, у македонском лингвистичком часопису *Славистични студии* 19).

Фолклористима ће свакако бити од већег интересовања радови Назифа Докле (1945–2014) који је, осим горанско-албанског речника, објавио и неколико збирки горанских народних песама и прича; затим збирке горанске фолклорне грађе Рамадана Реџепларија (1944–2016) који је у рукопису оставио и горанско-српско-хрватско-босански речник. На крају, треба поменути и дела Садика Идризија, пре свега његов *Језик и стил народне поезије Горе* (2012), затим његову нову монографију села *Крушево (Гора)* (2020) која је, као и други радови овог аутора, у целини доступна на интернету. У овом кратком прегледу требало би још поменути да о Горанцима постоје и бројна приватна издања разних аутора до којих је прилично тешко доћи.

Повод за овај кратак лингвистичко-фолклористички библиографски увод на тему (нај)новијих студија посвећених Горанцима дала је једна нова монографија објављена у издању Етнографског института САНУ у Београду. У њој се, наравно, налази и релевантна антрополошка и етнологска литература на ову тему.

Антрополог Јадранка Ђорђевић Црнобрња истражује миграције и трансформације идентитета Горанаца већ дужи низ година: њена монографија *Нисмо прекидали са Гором* резултат је веома сложеног и захтевног теренског рада у специфичним урбаним условима, пре свега града Београда и у нешто мањој мери града Тутина. У методолошком смислу, свим истраживачима у хуманистичким наукама који примењују квалитативну анализу своје грађе – прикупљене у урбаним условима – ова књига ће бити незаобилазно штиво. Наиме, књига је од почетка до краја аутореференцијална, о тој тако корисној аутореференцијалности сведочи и наслов њеног првог поглавља („Где, када и како сам истраживала“). У њој се, из странице у страницу, откривају тешкоће и ограничења антрополошког рада на пресеку мањинског (и религијског) идентитета, студија рода и студија миграција.

На термиолошком нивоу ауторка се одлучује за фреквентнији и иначе уобичајени егзоним *Горанци*, мада је свесна постојања ендонима *Горани* у самој горанској заједници. Монографија прати миграције Горанаца током друге половине 20. века: у питању су економске миграције и миграције као последица ратних сукоба 1999. године, а затим се бави њиховом интеграцијом као постмиграционим процесом. Читалац, упућен у свакодневни живот града Београда, сусреће се са бројним детаљима које само површно познаје из личног искуства: специјализација Горанаца за посластичарски занат, њихово досељавање у Борчу, наслеђивање породичних занатских радњи, између осталог.

Теренска истраживања која су послужила као једно од полазишта овој монографији трајала су седам година (2012–2019), као основа за анализу и интерпретацију коришћени су искази саговорника, добијени у форми полуструктурираног интервјуа, а саговорници су били претежно мушкарци. За теме разговора одабране су оне 'лакше': нису вођени разговори на теме из области религије и религијских пракси. Као основни симболи горанске етничке заједнице у интервјуима су се издвојили сам појам Горе, горански говор (*нашински*), *Бурен*, женски свечани костим, мушки свечани костим и горанска свадба.

Ипак (како каже и сама ауторка на стр. 26), саговорници су повремено изражавали сумњу да је истраживање политички мотивисано и да је његов циљ да се потврди српско порекло Горанаца. У Србији не постоји институционални ниво повезивања Горанаца; истина, од 2009.

године у Београду ради *Горанска иницијатива грађана*. Ауторка, међутим, упркос свом настојању, није успела да успостави контакт са овом (политичком) организацијом.

Централно поглавље монографије посвећено је теми горанске брачне хомогамије (која укључује сеоску хомогамију), избору брачног партнера, затим савременим начинима упознавања и склапања бракова као и хетерогамним браковима. Из угла културе сећања анализирана су сећања на горанску свадбу (о којој би требало размислити као могућем елементу за заштиту у оквиру нематеријалног културног наслеђа Србије), видео-записи свадбе, а као општа места сећања: невестински костим, *шарање* лица невесте, разни сегменти свадбе, младожењин костим и промене у начину организовања свадбе. Посебно поглавље посвећено је *терлику* (некада обавезни део ношње удатих жена: црни огртач, дужине до колена, кројен у струку) и променама у начину његове израде. Терлик данас Горанке носе углавном само у свечаним приликама – о чему се говори у поглављу посвећеном променама у одевању жена. Постоје и микроразлике међу горанским насељима у одевању жена, тако у селима Млике и Враниште – у традиционалној одећи доминира жута боја. Ове микроразлике су и данас добро познате Горанцима у Београду, у шта се уверио и аутор овог приказа када је свом пријатељу Горанцу показао неколико комада женске горанске ношње купљене на једној београдској пијаци.

Социолингвистима ће посебно бити значајно поглавље посвећено језику (189–214), у коме ауторка анализира ставове о горанском/*нашинском, нашенском* говору. Свој методолошки приступ овој теми ауторка одређује као етнолошки и антрополошки, али се у великој мери ослања на антрополошко-лингвистичке и социолингвистичке теоријске поставке Марије Мандић (иначе примењене на говоре Срба у Мађарској). Анализирани су обим и интензитет употребе горанског говора у Београду, језичка мимикрија, али и горански говор као симбол идентитета. Домену социолингвистичке ономастике припадао би садржај поглавља посвећен горанским антропонимима у коме ауторка уочава интернационализацију личних имена (док презиме остаје непромењено), као део етничке мимикрије.

Однос Горанаца према исламској вероисповести није била тема ове монографије, ипак она се често може прочитати између редова или у узгредним напоменама испод основног текста. Тако, ауторка региструје опрезност Горанаца приликом испољавања религијског идентитета. Помиње да у Борчи постоје три основне школе са верском наставом за припаднике исламске конфесије (узгред треба указати на чињеницу да у Борчи постоји и велика заједница Рома муслимана досељених из око-

лине Прешева и Бујановца), али да већина деце Горанаца у другим деловима Београда не похађа верску наставу. Аутор овог приказа може да потврди да се строги рамазански пост држи чак и у трећој генерацији Горанаца у Београду. И још: да је наслов монографије *Нисмо прекидали са Гором* више него одлично одабран: једна горанска породица у својој радњи у Београду има видео-везу са камером која непрекидно снима двориште њихове куће у Гори.

Монографија Јадранке Ђорђевић Црнобрња садржи и бројна занимљива запажања расута по напоменама, а илустративни одломци из интервјуа са саговорницима омогућавају и додатна промишљања, односно вишеструка читања. Читалац понекад пожели да ови одломци буду екстензивнији и са више контекста или да се у прилогу нађу шири изводи из теренских разговора. Била би од користи и карта Горе (која би осим Косова и Метохије укључивала у горанска насеља у Албанији и Северној Македонији). Посебну вредност књизи дају уметничке илустрације Јулије Хочко.

др Биљана Сикимић
Балканолошки институт САНУ, Београд
Е-пошта: biljana.sikimic@bi.sanu.ac.rs

Примљено: 12. 1. 2022.
Прихваћено: 19. 1. 2022.